

Перші професори ХПТІ

[В. Чернай, к. т. н., с. н. с., правнук професора М. О. Черная.]

#3 от 28.02.2017

У більш як 130-річній історії Харківського політехнічного безліч славних імен, які уславили наш університет, стали гордістю вітчизняної науки й освіти, широко відомі в Європі і світі. Одним із таких діячів, представників першої когорти вчених-викладачів нашого вузу є Микола Олександрович Чернай – перший професор-хімік, він читав лекції з неорганічної та аналітичної хімії. Народився він 7 липня 1849 року в Харкові, в родині основоположника української школи зоологів Олександра Вікентійовича Черная, у якого свого часу вчився Нобелівський лауреат І. І. Мечников. По лінії батька рід М. О. Черная веде початок від чеського й польського лицарства, по лінії ж бабусі – від видатного математика й фізика Леонарда Ейлера.

Навчаючись у 2-й Харківській гімназії, Микола з 15 років почав відвідувати лекції вже тоді відомого хіміка М. М. Бекетова, який на довгі роки стане його вчителем. Скінчивши гімназію із срібною медаллю в 1866 р., М. О. Чернай вступив до Харківського університету, де під керівництвом професора М. М. Бекетова виконав свої перші наукові праці. У 1870 році, по закінченні фізико-математичного факультету, він захистив кандидатську дисертацію «О влиянии давления и разжижения на загоряемость взрывных газовых смесей».

Спільну з М. М. Бекетовим статтю та свою першу наукову доповідь молодий вчений опублікував у «Трудах III съезда естествоиспытателей» у Києві в 1871 році. Витримавши екзамен на звання магістра, в 1873 році Микола Чернай був направлений до Німеччини для подальшого навчання, як найбільш талановитий молодий учений. Цвіт німецької науки знаходився тоді в Гейдельберзі. Працюючи під керівництвом іменитих вчених того часу: хіміка Бунзена, фізиків Кірхгофа і Гросмана, Микола Олександрович зробив відкриття в області дисоціації H Se та інших газів, які увійшли в подальшому до знаменитого підручник Бунзена. По закінченні навчання М. О. Чернай захистив у 1876 році дисертацію «О воспламенении газовых смесей». Ця праця сприяла розвитку технологій у галузі оборонної

промисловості, зокрема, у створенні бездимного пороху.

У 1878 році Микола Чернай одружився із першою красунею Харкова, шведською баронесою Оленою Олександрівною Едельберг, із якою щасливо прожив усе своє життя. У них народилося п'ятеро синів: Гліб, Ігор, Костянтин, Олександр і Борис. Дружина М. О. Бекетова брала активну участь у суспільному житті міста й країни. Так під час війни на Балканах вона разом із імператрицею Марією Федорівною надіслала санітарний поїзд на допомогу сербам. Харківський технологічний інститут, що відкрився в 1885 році, в перший же рік своєї діяльності запросив М. О. Черная до викладацької роботи. Йому інститут зобов'язаний створенням лабораторії неорганічної й аналітичної хімії, яка була визнана кращою в Росії. В майбутньому вона переросла в кафедру, а потім – у факультет неорганічної хімії. Беручи участь у Менделєєвських читаннях як представник Харкова, Микола Олександрович любив повторювати відому фразу Д. І. Менделєєва: «...Дайте нам порядних людей, а вчених із них ми зробимо самі». Цікаво, що, отримуючи нові наукові прилади, Чернай називав їх іменами своїх дітей, і вони чудово працювали на благо науки.

Микола Олександрович дослужився до звання дійсного статського радника, професора хімічних наук, мав великий будинок на Катеринославській (нині вул. Полтавський шлях), де щодня за стіл сідало не менше 30 чоловік, та власний виїзд із великою конюшнею у дворі будинку.

За два дні до смерті він ще працював за своїм столом. Останні його слова були: «Прощайте, йду у вічність...». Помер Микола Олександрович 22 листопада 1912 року. Поховали його за правилами лицарського кодексу честі в партикулярному мундирі з двома срібними трояндами на лацкані і зі шпагою. Провести його в останню путь прийшло близько 2 тис. чоловік. Улюбленого професора несли в мороз на руках від дому до лютеранського кладовища на Пушкінській. Пізніше його прах було перенесено на почесну алею 13 кладовища.

Славна історія нашого університету, його високий вітчизняний і міжнародний авторитет виростили на підвалинах, закладених багатьма поколіннями вчених і педагогів, серед яких і професор Микола Олександрович Чернай – приклад відданого служіння науці та освіті.